

157
H-34

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
НАУКОВО-ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том VIII

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1960

ПАЛЕОНТОЛОГІЯ

ДО ВИВЧЕННЯ ПТЕРАСПІД НИЖЬОГО ДЕВОНУ ПОДІЛЛЯ

П. П. Балабай

Повідомлення II

Філогенез і поширення птераспід. Розчленування подільського олд-реду

Як в системі подільських птераспід, так і в їх філогенезі можна відрізнити дві гілки: роду *Pteraspis* і роду *Brachipteraspis*. Рід *Brachipteraspis* вивчений недостатньо, крім *Brachipteraspis latissima* Zuch., відомі тільки поодинокі екземпляри інших видів. Рід *Pteraspis* вивчений досить докладно. Схема філогенезу цього роду наведена Бротценом (1933).

Найдавнішим (з відомих) представником цього роду є, мабуть, *Pt. podolica* Alth., який відомий уже з верхнього силуру, звідки він проходить у нижній девон; там він був відомий досі під назвою *Pteraspis lerichei* Zuch. (s. Brotzen)*. Це відносно невелика форма (довжина спинного щита близько 7,5 см) з коротким ростром (довжина 1,5 см). Орбітальні пластинки виразно відокремлені одна від одної і від пінеальної пластинки.

Одночасно з цим видом (з пізніших шарів нижнього девону Поділля аж до кінця цієї формації) відомий *Pt. major* Zuch. Він відрізняється більшими розмірами (довжина спинного щита досягає 13 см), довшим ростром (2—4 см) і початком об'єднання орбітальних пластинок з пінеальною пластинкою (Балабай, 1957).

Межі між цими двома видами дуже невиразні. Лише беручи до уваги весь комплекс їхніх відмін (крім згаданих — ще величину вирізки для корнуальної пластинки в каудальній частині спинного щита) можна з більшою чи меншою певністю встановити приналежність окремого представника до того чи іншого виду. Тому здається цілком природним, що *Pt. major* Zuch. походить від *Pt. lerichei* Zuch. (рис. 1).

* Проте є всі підстави вважати, що цей вид ідентичний *Pt. podolica* Alth.

Вище, але одночасно з *Pt. major* Zuch., жив третій вид подільських птераспід — *Pt. elongata* Zuch. Ця форма характеризується ще більшими розмірами (довжина спинного щита досягає 17 см завдовжки), довшим ростром (до 5,5 см) і виразним об'єднанням орбітальних пластинок з пінеальною пластинкою в орбітальний поясок (Балабай, 1957). Можна вважати, що цей вид взяв початок від *Pt. major* Zuch.

У верхніх шарах нижнього девону Поділля зустрічається вид, який має ще більш виявлені прогресивні ознаки роду птераспід *Pt. longirostra* Zuch. Довжина спинного щита цього виду досягає 18 см, причому довжина рострума становить близько 9 см. Орбітальний поясок розвинений так само як і в *Pt. elongata*.

Можна гадати, що цей вид взяв початок від *Pt. elongata* (рис. 1).

Отже загальною тенденцією в розвитку роду птераспід є збільшення загальних розмірів, видовження (відносно) рострума і об'єднання орбітальних з пінеальною пластинкою в орбітальний поясок. На це вказують також Зих (1926), Бротцен (1933), Гросс (1937). Філогенетичне взаємовідношення названих видів видно з рис. 1.

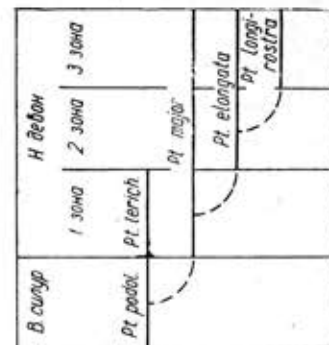

Рис. 1. Схема філогенезу нижньодевонських птераспід Поділля.

Ми лишаємо відкритим, як не досить нами вивчене, питання про положення в філогенетичній схемі і зв'язки з *Pt. podolica* інших силурійських птераспід — *Pt. kneri* Lanck., *Pt. zychi* Brotz. і *Pt. inwaniensis* Brotz.

Щодо поширення птераспід, то у зв'язку з похилим падінням шарів подільського девону із сходу на захід горизонтальне поширення фауни разом з тим відбиває і вертикальне.

Питанням про поширення птераспід і стратиграфічний поділ подільського девону вперше зацікавився Зих (1927). Але цей автор мало враховував згадане падіння шарів із сходу на захід, а головну увагу приділив різній височині (над рівнем моря) знаходження окремих форм птераспід. Виходячи з даних цього знаходження, Зих вважав, що кожна форма птераспід («мутація») властива тільки одному горизонтові олд-реду і встановив вісім таких горизонтів. (Зих розрізняє два види птераспід, а в кожному з них вісім мутацій, паралельних для обох видів).

Зих (1927, а), крім поділу на вісім горизонтів, ділить весь подільський олд-ред, подібно до західноєвропейського, на жединський і кобленцький яруси. Перший з цих ярусів характеризується *Pteraspis lerichei* Zuch., *Phlictaenaspis anglica* Tragg., *Cephalaspis Lyelli* Ag., другий — *Pt. major* Zuch., *Pt. elongata* Zuch.

* Назви видів подаємо за Бротценом (1933).

і *Pt. longirostra* Zuch. Два найвищі горизонти (із згаданих восьми), що характеризуються *Pt. lata* і *Pt. latissima*, Зих відносить до ейфельського ярусу.

Проте слід відзначити, що дослідження Зиха не завжди достатньо обгрунтовані. Насамперед викликає сумнів стратиграфічне значення самої висоти (над рівнем моря) знаходження птераспід. З таблиці Зиха (1927) видно, що склад фауни в окремих місцезнаходженнях залежить не тільки від висоти, а й від місцевості (долини ріки). На одній висоті в різних долинах рік ми знаходимо різні види і, навпаки, на різних висотах в одній долині дуже часто зустрічаються однакові види птераспід. До того ж, як показали наші спостереження, такий вид як *Pt. major* Zuch. поширений від низів олд-реду до його верхів, тобто у всій його товщі (Балабай, 1957, а, б). Дуже поширений також *Pt. elongata*, який зустрічається від р. Джуринки до Коропця (рис. 2). Часто рештки цих видів знаходяться разом, іноді навіть в одній і тій самій брилі пісковика. Отже, цілком неправильним є твердження Зиха, що майже ніколи в одному горизонті не знаходиться двох «мутацій» птераспід.

Так само не цілком достатньо обгрунтовано порівняння подільського олд-реду з західноєвропейським (Зих, 1927).

Бротцен (1933, 1934, 1936) ділить подільський олд-ред на три відділи — нижній, середній і верхній (1934) або на перший, другий і третій поверхи (1936), з яких перший і другий відповідають жединському ярусові, а третій — нижньому зигенові. Верхній олд-ред Бротцен (1934) ділить на відділи А і В.

До нижнього олд-реду Бротцен відносить кілька видів птераспід, в тому числі *Pt. lerichei* Zuch і *Pt. major* Zuch, до середнього — тільки *Pt. major* Zuch (1934) або до другого поверху (1936) — *Pt. polonica* Brotz.*; до верхнього олд-реду або третього поверху — *Pt. longirostra* Zuch і *Pt. elongata* Zuch.

Це, на перший погляд, розчленування подільського олд-реду ніби більш вдале, але при більш детальному розгляді виявляється також хибним. Невдалість його полягає в характеристиці середнього олд-реду видом *Pt. major* Zuch (1934) або другого поверху — *Pt. polonica* Brotz. Насправді, як було вже показано вище, *Pt. major* властивий більшості покладів подільського нижнього девону від низів майже до самого верху (Балабай, 1957а,б). Ніде цей вид не зустрічається самостійно, а завжди супроводжується *Pt. lerichei* (внизу) або *Pt. elongata* (вгорі). Тому важко обгрунтувати ним якийсь відділ, а тим більше на такій підставі виділити цей відділ. Це саме, мабуть, стосується і *Pt. polonica*, що є, очевидно, дуже близьким до *Pt. major*. Звідси ставиться під сумнів правильність всієї схеми розчленування (на три відділи) Бротцена. Денісон (1956), який прийняв схему Бротцена, відно-

сить поклади першого ступеня (1 stage) до середнього диттону Англії (зони Cruchii), а поклади третього ступеня (з *Pt. longirostra*, *Brachipteraspis* і *Protaspis*) — до пізнього диттону або до раннього брекону Англії, інтерпретація ж покладів другої стадії лишається досить невиразною.

Тарло (1956) в подільському олд-реді розрізняє жедин (з *Pt. lerichei*, *Pt. brotzeni*, *Br. heintzi*, *Weigeltaspis alta*, *Kujdanowiaspis rectiformis* і *Cephalaspidae*) і кобленц. В останньому Тарло виділяє нижню частину (з *Pt. polonica* Brotz., *Plataspis brevicornis* і *Acanthaspis vomeriformis*) і верхню (з *Rhinopteraspis elongata*, *Rh. longirostra*, *Brachipteraspis latissima*, *Protaspis arnelli* і *Kujdanowiensis buczacziensis*). Порівняння схеми Тарло із схемою Бротцена показує, що нижній відділ схеми Тарло відповідає другому поверху схеми Бротцена, а верхній — третьому поверху, але Тарло, на відміну від Бротцена, прирівнює нижній відділ зигенові, а верхній емсові.

Радянські дослідники розчленували подільський олд-ред на підставі даних літології. Так, Бровков (1952) поділив подільський олд-ред на п'ять горизонтів (один перехідний, два в жединському ярусі і три в кобленцькому. Дікенштейн (1953) розрізняє також п'ять горизонтів (але три в жединському і два в кобленцькому ярусах. Егупов і Клевцова (1950) ділять нижній девон на шість свит. Хижняков виділяє шість пачок і т. д. Зрозуміло, що такий поділ може мати багато варіацій і разом з тим позбавлений будь-якої переконливості. Без врахування фауни тут важко прийти до якихось певних висновків.

Спробуємо тепер поділити подільський олд-ред за поширенням птераспід згідно наших даних.

З рис. 2 видно, що в східній частині західного Поділля — вздовж р. Серету, правих приток його, вздовж р. Гнізної і на Дністрі від Заліщик до Устечка — зустрічається *Pt. lerichei* Zuch (s. Brotzen) і *Pt. major* Zuch, а також зрідка *Br. heintzi* Brotz. і *Cephalaspis lyelli* Ag. Особливо багато цих скам'янілостей в с. Застіночому біля Теревовлі в шарі жовтого пісковика, а також на відслоненнях берегів Дністра біля с. Устечка. Можна думати, що тут відслонюються найдавніші поклади подільського девону, що лежать на переходових шарах.

На захід від р. Серету відслонення олд-реду зустрічаються на р. Джурині, яка впадає в Дністер біля с. Устечка. В нижній течії цієї ріки (біля с. Устечка, де вона глибоко врізається в поклади девону) виявлено рештки *Pt. lerichei* і *Pt. major*, трохи вище, біля Червонограда, до них додаються скам'янілості *Pt. elongata*, а ще вище по течії р. Джурини біля сіл Буряківки і Базара є лише *Pt. elongata* і *Pt. major*. Шари з *Pt. lerichei* тут уже не відслонюються; вони повністю, очевидно, заходять під поверхню землі. Останній раз *Pt. lerichei* ми виявили в дуже глибокій долині р. Дністра поблизу гирла р. Стрипи. За даними Зиха, *Pt. lerichei* зустрічається біля м. Язловець. Тут має місце (за Зихом) місцеве підняття девону (антиклиналь Завадівка—

* На жаль, автор не дає опису цього виду, зазначаючи лише, що він подібний до крупних екземплярів *Pt. major*.

Як вказувалося вище, Зих ділить подільський олд-ред на жединський і кобленцький яруси, відносячи верхи його до ейфельського ярусу. Наша I зона за наявністю *Pt. lerichei* Brotz., відповідає жединському ярусові (з *Pteraspis m. rostrata* Zuch), а II і III зони разом — кобленцькому і ейфельському ярусам. Але відповідність ця чисто формальна. Тут не відбиті відміни між II і III зонами. Помилкою Зиха було те, що пристосовуючись до

Таблиця 1

Поширення птераспід в олд-реді Поділля

Місце- знаходження	Назва видів і число знайдених екземплярів					
	<i>Bpt. heintzi</i>	<i>Pt. lerichei</i>	<i>Pt. major</i>	<i>Pt. elongata</i>	<i>Pt. longirostra</i>	<i>Bpt. latissima</i>
Залішки . . .	—	2	2	—	—	—
Стефаншти . . .	—	1	—	—	—	—
Торське . . .	—	—	2	—	—	—
Г. Потік . . .	—	1	—	—	—	—
Смиківці . . .	—	1	—	—	—	—
Могильниця . . .	1	2	—	—	—	—
Сл. Янівська . . .	—	—	1	—	—	—
Михальче . . .	—	1	—	—	—	—
Різдвяни . . .	—	—	1	—	—	—
Застіноче . . .	—	6	10	—	—	—
Печірна . . .	—	—	2	—	—	—
Городниця . . .	—	7	4	—	—	—
Іванне . . .	1	22	7	—	—	—
Устечко . . .	—	60	25	—	—	—
Поточище . . .	—	3	3	4	—	—
Нирків . . .	—	—	—	1	—	—
Червоноград . . .	—	1	2	1	—	—
Буряківка . . .	—	—	1	9	—	—
Базар . . .	—	—	—	1	—	—
Гирло Стрипи . . .	—	1	3	9	—	—
Копичинці . . .	—	—	—	—	1	—
Хмелева . . .	—	—	1	—	—	—
Ліщинці . . .	—	—	1	2	—	—
Жизномір . . .	—	—	—	4	—	—
Бучач . . .	—	—	1	3	—	1
Рукомиш . . .	—	—	1	25	—	—
Переволока . . .	—	—	—	—	—	1
Сапоза . . .	—	—	3	14	—	1
Цвітова . . .	—	—	1	2	—	—
Криниця . . .	—	—	1	—	—	—
Коропець . . .	—	—	1	5	2	—
Новосілки К. . . .	—	—	—	4	—	—
Залісся . . .	—	—	4	4	—	—
Чехів . . .	—	—	1	1	—	—
Завадівка . . .	—	—	—	—	—	2

західноєвропейської схеми, він об'єднав у кобленцькому ярусі шари різного віку.

Спробуємо тепер зіставити наше розчленування олд-реду безпосередньо з західноєвропейськими схемами.

Лериш ділить нижній девон Арденн, що стали, як відомо, за еталон в цьому відношенні, на жедин з *Pt. rostrata* Ag., *Pt. cruchii* Lanck., *Pt. traquairi* Leg. і *Cephalaspis lyelli* Ag. і кобленц з *Pt. dunensis* Rom. З подільських птераспід з жединськими формами Арденн можна порівняти *Pt. lerichei*. Подібність тут є в загальних розмірах (з *Pt. cruchii* і *Pt. traquairi*) і у відносно невеликому рострумі (з *Pt. rostrata*). Отже існує ніби загальна подібність будови цих форм. Звідси (а також з наявності *C. lyelli*), можна, очевидно, говорити і про відповідність нашої I зони жединському ярусові Арденн (або диттону Англії за Денісоном, 1956, і Тарло, 1956).

З *Pt. dunensis* з кобленцу Арденн можна порівнювати *Pt. longirostra* Поділля. Подібність тут є в загальних розмірах (18 см у *Pt. longirostra* і 25 см у *Pt. dunensis*), відносній довжині рострума (що майже дорівнює довжині дорзальної пластинки) і наявності орбітального пояса.

Звідси наша III зона відповідає кобленцькому ярусові Арденн (брекону Англії і верхньому зигену та нижньому і середньому емсу південно-західної Німеччини, Уайт, 1956).

Щодо птераспід нашої II зони (*Pt. elongata* і *Pt. major*), то вони не знаходять собі аналогів у західно-європейському нижньому девоні. На неможливість безпосереднього порівняння подільських і західноєвропейських птераспід у свій час звернув увагу ще Бротцен (1933). Отже, якщо початок і кінець нижнього девону на Поділлі і в Західній Європі мають певну подібність у своїй фауні*, то середина його в цьому відношенні докорінно відмінна.

Таким чином можливо, що розвиток подільських і західноєвропейських птераспід відбувся або повністю незалежно, або незалежно, принаймні, в середині періоду свого розвитку. Така незалежність розвитку обох груп птераспід могла бути зумовлена відокремленістю водних басейнів нижнього девону Поділля і Західної Європи протягом усього періоду або принаймні його середини. Нам здається більш імовірним перше припущення, враховуючи тільки часткову подібність навіть тих форм, які можна порівнювати (*Pt. dunensis* і *Pt. longirostra*, *Pt. lerichei* і *Pt. rostrata* і т. д.).

Бровков (1955) вважає, що поклади олд-реду на Поділлі відклалися в умовах дельти однієї великої, або кількох менших рік. Про дельтове походження подільського олд-реду говорить і Денісон. В такому разі відокремленість подільського і західноєвропейського басейнів здається цілком природною, бо вони відокремлювалися не тільки суходолом, але і морем з солоною водою (куди ріки впадали). Звідси був би зрозумілий і незалежний розвиток фауни обох басейнів.

Цікаво, що наше розчленування олд-реду Поділля частково збігається з розчленуванням Бровковим (1952) за даними літології. Це до деякої міри підтверджує наші міркування.

*Такий паралелізм міг бути зумовлений, з одного боку, подібними умовами оточення, а з другого (і насамперед), спільною вихідною організацією обох груп птераспід.

ЛИТЕРАТУРА

- Балабай П. П., К вопросу о вертикальном распространении птераспид Подольского олд-реда, Геол., сб. Львов. гос. ун-та, IV, 1957.
- Балабай П. П., Про фауну верхів Подільського олд-реду, ДАН УРСР, 4, 1957.
- Балабай П. П., До вивчення птераспид нижнього девону Поділля, I. Наук. зап. Львів. природ. музею, VII, 1959.
- Бровков Г. Н., Геология и палеогеография нижнедевонских отложений Приднестровья, Харьков, 1952.
- Бровков Г. Н., Фауна нижнього девону Придністров'я, Наук. зап. Чернів. держ. ун-ту, XVI, серія геол. наук I, 1955.
- Дикенштейн Г. Х., Девонские отложения западной Украины, ДАН СССР, XC, 5, 1953.
- Егупов С. В., Клевцова А. А., Геологическое строение и перспективы нефтеносности бассейна р. Днестра (Нижнев—Залецки), Фонды Укр. ВНИГНИ, 1950.
- Brotzen F., Die silurischen und devonischen Fischvorkommen in Westpodolien I. Palaeobiologica 5, 1933.
- Brotzen F., Die silurischen und devonischen Fischvorkommen in Westpodolien II. Palaeobiologica, 6, 1934.
- Brotzen F., Beitrage zur Vertebratenfauna des westpodolischen Silurs und Devons, Ark. f. Zoologie, 28 A. 22, 1936.
- Denison R. H., A review of the habitat of the earliest Vertebrates. Fieldiana, Geologia, II, 8, 1956.
- Gross W., Die Wierbeltiere des rheinschen Devons. II. Abhandl. Preuss. Geol. Land N. F. 176, 1937.
- Leriche M., Sur la présence d'un Pteraspis dans le Coblentzien du massif de Dour. Les niveaux à Ostracophores de l'Ardenne et de regions limitrophes. Bul. Soc. Belge Geol. XXVI, 1912.
- Leriche M., Deuxième note complémentaire sur le "Pteraspis" de Wiheries. Bull. Soc. Belge Geol. XXXV, 1925.
- Tarlo L. B., Notes on the Devonian of the Holly Cross (Święty Krzyż). Montains, Southern Poland. Jouri Univer. Sheffield Geol. Soc. 2, 4, 1956.
- White E. S., Preliminary note on the range of Pteraspids in Western Europa. Bull. Instit. roy. Sc. nat. Belg. XXXII, 10, 1956.
- Zych W., Sprawozdanie z badań nad Old-Redem Podola, wykonanych w r. 1926. Posiedz. nauk. Państw. Inst. Geol. 18, 1927a.
- Zych W., Old-Red Podolski. Prace Inst. Geol. II, I, 1927b.

К ИЗУЧЕНИЮ ПТЕРАСПИД НИЖНЕГО ДЕВОНА ПОДОЛИИ

Сообщение II

П. П. Балабай

Резюме

В подольском нижнем девоне (олд-реде) можно выделить три зоны, которые благодаря пологому падению слоев девона с востока на запад постепенно обнажаются при продвижении в том же направлении. I зона (рис. 2) характеризуется *Pt. lerichei* Zych (s. Brotzen), *Pt. major* Zych, *Brachipteraspis heintzi* Brotz. и *Cephalaspis lyelli* Ag., II зона — *Pt. major* Zych и *Pt. elon-*

gata Zych. и III зона — *Pt. major* Zych, *Pt. elongata* Zych, *Pt. longirostra* Zych. и *Brachipteraspis latissima* Zych.

Такое расчленение Подольского нижнего девона до известной степени согласуется с его расчленением по данным литологии, как это видно на карте Бровкова (1952).

Очень сложно сравнение подольского олд-реда с западноевропейским в связи с различиями в фауне птераспид.

Последнее дает основание предполагать, что данная фауна Подолии развивалась в значительной степени независимо от девона западной Европы — в бассейне обособленной от западноевропейского нижнедевонского водоема.

NOTES ON THE PTERASPIDS OF THE LOWER DEVONIAN OF PODOLIA

Contribution II

P. P. Balabay

Summary

Three belts may be differentiated in the Podolian Old-Red which outcrops consecutively from East to West due to a gradual inclination of Devonian Layers in that direction.

Belt I — *Pteraspis lerichei* Zych, *Pt. major* Zych, *Brachipteraspis heintzi* Brotz. Belt II. *Pt. major* Zych, *Pt. elongata* Zych and Belt III — *Pt. major* Zych, *Pt. elongata* Zych, *Pt. longirostra* Zych, *Brachipteraspis latissima* Zych.

Such a partition of the Podolian Lower Devonian agrees to some extent with the lithological partition of Old-Red as it is given on Brovkov's map, 1952.

A comparison of Podolian Old-Red with that of Western Europe appears to be very complicated, because of the a great difference in the Pteraspidae fauna. There are some reasons to consider the development from that of the Old-Red of Western Europe, supposedly in a water body separated from the Lower Devonian basin of Western Europe.

ного склона Берегових Карпат. Порооди эти, залегающие выше небольшой пачки типичных менилитовых сланцев, именуется ужокскими слоями. В них имеется фауна моллюсков латорфского яруса: *Cardium lukovichi* Ruchin, *Meretrix (Cardiopsis) incrassata* Sow.

В кровле ужокских слоев прослеживается горизонт полосчатых известняков.

Вышележащие лужские слои, большой мощности, содержат фауну фораминифер *Cibicides lopianicus* Mjatl., *Elphidium carpaticum* Mjatl., характерную для отложений лопянецкой свиты в северных скибах Берегових Карпат.

**LOWER OLIGOCENE DEPOSITS IN THE REGION
BETWEEN THE UZH-LATORITSA-VECHA
RIVERS LITHOLOGICALLY
AND FAUNISTICALLY OUTLINED**

F. P. Temnyuk

Summary

The Carpathian folded region is composed of very variable complexes of sediments: facial changes in rocks are particularly distinctive when followed across the Carpathian ranges. In the Uzhok-Dukla Belt, the Lower Oligocene complex is represented by a lithological variety that differs distinctly from those on the northern slope of the Coastal Carpathians of the same age. The rocks in question, denominated as Uzhok layers, occur above a small packet of true menilite shales: they comprise a fauna of Mollusca belonging to the Lattorf layer, viz., *Cardium lukovichi* Ruchin, and *Meretrix incrassata* Sow. A horizon of striated limestone is traced in the roof of the Uzhok layers. The overlying heavy Luzhi layers contain a great number of foraminifers inherent in rocks of the Lopyanets suite in the northern skibs of the Coastal Carpathians, viz., *Cibicides lopianicus* Mjatl., *Elphidium carpaticum* Mjatl., and others.

ЗМІСТ

Ботаніка

В. Г. Колішук, К. А. Малиновський, Матеріали до характеристики фітоклімату високогір'я Українських Карпат	3
І. С. Амелін, Лучна рослинність деяких сіл Свалявського району Закарпатської області	23
В. М. Мельничук, Рід <i>Fissidens</i> бріофлори України	36

Зоологія

В. Ф. Палій, Еколого-фауністичні комплекси земляних блішок (Coleoptera, Chrysomelidae, Halicidae) Українських Карпат і Прикарпаття	57
О. П. Кулаківська, Паразити риб верхів'я р. Пруту	70
В. І. Здун, До фауни молюсків Закарпаття	83
І. К. Загайкевич, Рідкісні та маловідомі види жуків-вусачів (Coleoptera, Cerambycidae) в УРСР	96
В. І. Абеленцев, М. П. Рудишин, До екології сірого хом'ячка на Україні	104
М. І. Черкашенко, Значення мишовидних гризунів в живленні сови вухатої	120

Палеонтологія

П. П. Балабай, До вивчення птераспід нижнього девону Поділля	124
Ф. П. Темнюк, Літологічна і фауністична характеристика нижньо-олігоценових відкладів межиріччя Уж—Латориця—Віча	134